

ACC. N:R M. 14852: 1-33.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: Skåne Upptecknare: Jungman Ingens, Lund
Härad: Bara ^xBerättare: " " m. fl. ^xse sid. 1a!
Socken: Tottarp Berättarens yrke: Fil. Dr.
Uppteckningsår: 1959 Född år 1902 i Tottarp

Lat och andra finrum. s. 1-33.
(teckn. s. 10; skiss s. 25.)

LUF 112.

1/6-59

Lund den 29 maj 1959.

Lunds Univ. Folklivsarkiv.

Härmed följer ett svar på frågelistan "Salen och andra finrum" som avser Tottarps socken i Bara härad i senare hälften av 1800-talet och ett stycke in på 1900-talet. Någon pekuniär ersättning för redogörelsen skall jag inte ha. Får jag tid och tillfälle, kommer jag att meddela några uppgifter också ifrån andra socknar, som jag närmare känner, men de kan inte bli så utförliga som redogörelsen ifrån Tottarp.

Med hälsningar fr. Eder förbundne

Jugemar Ingens.

Svar å frågelistå L U F 112:

Sal och andra finrum.

I nästan alla större och medelstora gårdar i socknen fanns ett rum i boningslångan, och finnes ännu, som kallas sal. I boningslångor av högre ålder är salen identisk med det rum, som tidigare kallades sommarstuan, men i hus som härstamma ifrån senare decennier har benämningen sal använts sedan huset byggdes. Att sommarstuan övertog benämning och funktion av sal är en företeelse, som hör 1800-talet till. I senare hälften av 1800-talet förekom också vid förändring eller ombyggnad av äldre "stuelångor" att vid sidan om stugan och i jämbredd med köket tillkom en mindre sängkammare för husbondefolket (sänjkåmmaren), och utrymmet för denna kunde man få genom att flytta bakugnen från boningslångan till en sidolänga. Däremot var det inte så vanligt i den socken att

M. 14852: 1a.

Landskap: Närke Upptecknat av: Sagman Ingemar
 Härad: Bara Adress: Lunt.
 Socken: Tottarp Berättat av: se nedan
 Uppteckningsår: 1959 Född år 1902 i Tottarps län (Kastarp)

Följande retrospektion är till stor del nedskriven efter egna iakttagelser. Det är följande äldre förhållanden som jag fått uppgifter av bl. a. följande sagmän:

Kyrkovaktmästaren Olof Jeppsson, Tottarp, f. 1863, d. 1951.
 Dennes syster, kyrkostädesseman Bengta Jeppsson, f. 1860, d. 1934.
 Kyrkovärdens Jöns Jönsson, Tottarp, f. 1848, d. 1924.
 Kommunalskrif. Anders Jönsson, Tottarp, f. 1856, d. 1944.
 Fru Malin Holmström-Ingens, Hvilan, f. 1872, d. 1938.
 F. d. lästbr. Anders Hjalmar Jönsson, Tottarp, f. 1881.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

en särskild "folkastua" inreddes i boningslängan. I ett av mig känt fall (1830- 40- och 50-talen) åt mannen för sig själv i en kammare, under det att hustrun, barnen och tjänstefolket åto i stugan, och i ett annat fall, i en gård som närmare skall behandlas, åto på 1860- och 70-talen mannen, hustrun och en vuxen dotter i kammaren, men allt tjänstefolket (tynjen) i stugan. Det vanligaste under hela 1800-talet var att samtliga gårdens folk åto vid det långa bordet i samma rum, i "stuan". - Ännu senare (1890-talet och början av 1900-talet) är tillkomsten av kontoret. Det var i äldre boningslängor vanligtvis kammaren, som blev kontor = rummet där skrivbordet och telefonen stod. I boningslängor nybyggda efter 1890-talet kunde finnas ett rum, som redan ifrån början hade benämningen kontor. Men ännu på 1920-talet fanns där två bröder i Tottarps socken, som båda voro kommunalmän,

som varken hade särskilt kontor eller skrivbord. När de hade något att skriva, slog de sig ner vid det långa bordet i stugan eller, om det var upptaget, vid något annat mindre bord. Det var bröderna Jöns Jönsson (f. 1848, d. 1924) och Anders Jönsson (f. 1856, d. 1944) i Tottarps by, varav den förre var kyrkovärd och kyrkokassör, den senare ordf. i kommunalnämnden och skolrådsledamot. *Om Jöns Jönssons gäst. se vidare sid. 20 och följande.*

Vid nybyggnad av boningslängor i senare hälften av 1900-talet kunde följande nyheter tillkomma: Längan fick en symmetrisk anordning, åtminstone på den ena sidan, ibland på båda (så t.ex. å Kabbarp 1 & 6, byggd 1858, Tottarp 1, byggd 1863, och Tottarp 4, byggd 1879, varom närmare här nedan.) Väggarna byggdes utan korsvirke, men av tegel, dock gärna med råsten i det inre skiktet eller i skiljeväggarna inomhus. Flera av rummen fingo gipsade

4.

tak. Frontespis (Fonterspi'ss) sattes mitt på längan, således på Kabbarp 1 & 6 och Tottarp 4, och redan från början fanns ett finrum, som kallades salen. I två boningslängor från 1870-talet, Kabbarp 2 och Tottarp 4, finns inte längre något rum, som går tvärs över hela husets bredd, som förut var förhållandet med både stugan och sommarstugan (salen). I boningslängan å Tottarp nr 4 är salen närmast ett fyrkantigt rum - förut var det vanligtvis rektangulärt - och i jämbredd därmed är ett smalt rum, som var kistekammare. Alla de nämnda boningslängorna från 1850- 60- och 70-talen hade ursprungligen halmtak. Dessa ersattes i början av 1900-talet med papptak på underlag av bräder - å Tottarp 1 skedde det närmast med anledning av att "julastormen" 1902 hade gått hårt fram med halmtaket. Först på 1920-talet blev tegeltak vanliga.

Den äldre benämningen på det rum, som senare fick benämningen salen var "sommарstuan." Den var alltid belägen vid ena ändan av boningslängan, alltid i motsatt ända emot den där köksavdelningen var förlagd. Nästan alltid låg sommarstuan närmast gaveln, men någon gång kunde närmast gaveln ligga två små kamrar, således i en 1871 ombyggd boningslänga å Djurslöv nr 7. Sommarstuan hade alltid en direkt utgång till "haven", närmast med tanke på att man vid ev. eldsvåda skulle kunna rädda kistor, skåp och sängkläder denna väg. Utgången till "haven" hade man också med tanke på att sommartid få en genväg dit. I ett fall, som jag minns, fanns på en numera nedriven boningslänga å Kabbarp nr 11 direkta utgångar både till gårdsplatsen och trädgården.

Möbleringen i de gamla sommarstuorna bestod av kistor och klädskap (skav, klä-skav), några stolar och mitt på golvet eller vid gavelväggen ett "klaffabor." En gård i

socknen finnes fortfarande, bebodd av en gammal ungarl, där sommarstuan fortfarande fungerar som förrådsrum och aldrig blivit inredd till finrum. Den saknar ännu eldstad, och även i f.d. sommarstuor som blivit salar och fått karaktären av finrum, saknades eldstad långt in på 1900-talet, till dess mera allmänt värmeledning började anskaffas. - I sommarstuan hade också väven eller vävarna sin plats, då man vävde om sommardden. Vid vävning vintertid hade väven sin plats i stugan. - Sommarstuan användes till dans såväl vinter som sommar, såsom vid "julastuor", "fastelänns-gille", "påskagille", "pingesgille", "hystagille" och vid den dans som tillhörde bröllop eller födelsedagar, ävensom vid mera improviserade danstillställningar, då ungdomen "töjde sig till å få dansa litt" (tiggde sig till). Denna funktion som danslokal fortsatte också sedan sommarstuan blivit finrum med benämningen sal.

Uppvärmning. I äldre tid, och i vissa fall långt in på 1900-talet, saknades eldstad i salen. Emot slutet av 1800-talet blev en del salar försedda med "käckelon" (d.v.s. en rund järnkamin), som blev placerad vid väggen närmast kammaren. Däremot känner jag intet enda exempel på att salen varit försedd med "sättón" (sättugn) på den tiden dessa ugnar var enarådande.

När fotogenlampor blevo brukliga (omkr. 1870) blev salen försedd med antingen "hänjelampa" eller "stålampa" som stod på ett bord mitt i salen. Då man skulle dansa blev hänglampan nedtagen. Dessutom förekom ibland ett par ljusstakar, som stod på ett spegelbord vid gavelväggen. Elektrisk belysning blev anlagd i Tottarps socken under tiden 1912-15 (sistnämnda år i Tottarps kyrkby), och då fick också salen elektriskt ljus.

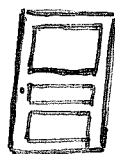
Väggbeklädnad. Tapetsering blev vanlig på orten omkring 1870, och tapeterna köptes ifrån närmaste städer. De gamla sommarstuorna hade vitkalkade väggar, dock förekom redan i mitten av 1800-talet väggdekorationer i form av schablonindelning. I ett av mig känt fall, i en länga som var byggd 1834 och revs 1916, fanns under några lager av blommiga tapeter schablonmålningar på väggarna i salen.

Taket (låtved, loftet) var i äldre tid omålade bräder på bjälkar. På 1870-talet spändes vittad papp mellan bjälkarna, och omkring skelskiftet var det vanligt att förse loftet med "ongerslag" av smala pärlade bräder, som brunbetsades, dock så att bjälkarna alltid voro synliga. Ibland kunde också bjälkarna klädas med sådana bräder, som gingo på längs, då bräderna mellan bjälkarna gingo på tvärs. Även förekom att loftet tapetserades med tapeter med stjärnemönster.

I längor, som voro nybyggda på 1860- och 70-talen fanns gipsade innertak (gipslå'wt). Dessa kunde vara försedda med dekorationer (se vidare i beskrivningen över boningslängan å Tottarp nr 4). - Panelning i salen känner jag inte, men i en nedriven boningslänga å Tottarp nr 1, som revs 1863, var där "panell i stuan". I en ännu kvarstående länga i Tirup, byggd omkring 1816, var också väggarna i stugan försedda med en blåmålad träpanel, som nådde ungefär till $\frac{2}{3}$ av väggens höjd. Den blev borttagen 1922.

Salen hade i allmänhet 6 fönster, två emot gårdssidan, två på gavelväggen och två emot trädgårdssidan. I ett av mig känt fall - boningshuset å Kabbarp nr 2 (gamla Framnäs) hade salen eller sommarstuan inga fönster emot gårdssidan, oaktat här var en södervägg. Fönstren voro alltid sexdelade (sexrude-fynster). Men i en boningslänga å Tottarp nr 4, som revs 1879, var där blyfönster med små rutor i sommarstuan ("I sommarstuan där va smårúdeda blifýnster). *Se s. 22.*

Angående dörrar är tidigare nämnt, att en utgång till trädgården alltid fanns, som vanligtvis gick direkt ut i det fria. I en boningslänga å Kabbarp nr 8, byggd omkring 1835, finns dock en särskild förstuga som förmedlar utgången från salen till trädgården. Mera sällan fanns också en dörr emot gårdssidan. Förbindelsen med boningslängans övriga rum skedde medelst en dörr mellan salen och kammaren (tidigare kallad kammersed), ibland också med en dörr till förstugan (fåsstun). Dörrarna var av samma form som de övriga i längan. Intill 1820-30-talen hade dörrarna inomhus den form (spegelindelning) som vidstående teckning visar (1.) men efter denna tid sådan form som fig. 2 visar. Emot slutet av 1800-talet fick innerdörrarna den form som fig. 3 visar.

1.

2.

3.

Fr.o.m. 1870-talet kunde dörrarna till salen inomhus vara dubbeldörrar (deux-battants, här kallade battóng-daror). Tillkomsten av ett nytt skolhus i Tottarp 1877, där det var deux-battants in till skolsalen, kan ha verkat normgivande.

Möblering. Någon tvär övergång i möbleringen, då sommarstuan övergick att bli sal och högtidsrum, skedde icke. I salen kunde jämte gamla klädsåp - som dock numera voro brunmålade eller ådrade - och klaffabord finnas stoppade stolar, en lång stoppad soffa, byrå, gungstol, spegel m.m. Däremot sattes gärna kistorna i kistekammaren eller uppe på loftet. Möbler till salen gjordes av bysnickare eller av snickare i staden (en möbelsnickare i Lund, Nils Håkansson, f. 1843, var bondson från Tottarp och hade förbindelser med sin födelsebygd). De köptes också på auktioner, t.ex. efter präster eller andra ståndspersoner, varigenom möbler av högre-ståndstyp

fingo inträde i bondehemmen. Man hade av stolar stoppade och brunbetsade, vitmålade, med eller utan stoppning, och wienerstolar, som köptes ifrån städerna. Wienerstolar hade ett ryggstöd (bagstyr) som bestod av ett enda böjt trästycke, som gick ned på golvet och fungerade samtidigt som ben. Sitsen var av tunt trä och försedd med en massa lufthål. (Sitt namn skall de ha efter två bröder i Wien, som funnit upp denna stoltyp och tjänade förmögenheter därpå).

När piano började förekomma i bondhemmen - på 1890-talet - kunde det ha sin plats i salen, men mest om sommaren eller om det tillfälligt flyttades dit, då man skulle dansa. Men då salen större delen av året var kall, placerades pianot vanligtvis i kammaren mellan salen och stugan. Orglar voro icke så vanliga.

Krukväxter (fynsterblommor) hade man i salen, dock icke om vintrarna då där var för kallt. Spottkoppar (spottebacka) voro gjorda av gjutjärn, men de som stod i stugan eller sängkammaren voro av trä.

Klockor hade man sällan i salen, eftersom rummet användes sällan i vardagslag. Klockorna hade sin plats i stugan och sängkammaren. - Spegeln i salen var större än övriga speglar i huset. Spegelarna kunde variera mellan olika typer - empirestil från början av 1800-talet (med tillhörande spegelbord) till de typer som tillhörde tiden omkring 1800-talets slut. Vidare förekom vaser, som stodo på golvet. Golvet var av bräder (enl. uppgift av de äldsta sagesmännen hade man tidigare brädgolv (fjelagoll, brädegoll) i sommarstuan el. salen än i stugan.) När mattor kommo i bruk, var det mestadels "lasamattor". Framför spegeln kunde ligga en finare matta.

Salens användning. Salen var aldrig eldad i vardagslag, och om eldstad fanns, var det bara ett fåtal gånger på vintern den blev uppeldad. Eftersom salen var kall, skedde det aldrig på vintern att tillfälliga gäster eller besökande bjödos in i salen. Det hände mera på sommaren, men det var vanligare att de fingo slå sig ned i kammaren eller i stugan, om där

inte var "oppråsad" (tillstökat).

De familjefester, som voro förlagda till salen, voro mestadels bröllop och begravningar. Då dukades där vid två eller tre långa bord; om där var tre bord voro de sammansatta i hästskoform. Också större födelsedagsfester kunde vara förlagda till salen; dock hade födelsedagsfirandet i förra seklet och i början av detta inte tagit sådana överdrivna former som nu med uppvaktningar, massbjudningar o.d. Vid bröllop åt man först i salen och rymde därefter ut (rimde opp) bord och stolar, så att där blev plats för dans.^{x/} Sedan 1930-talet ha större fester ss. bröllop, begravningar och stora födelsedagar mer och mer blivit förlagda till näringsställen (på gr. av brist på tjänstefolk och annat biträde, lättare kommunikationer genom mera allmänt innehav av bilar m.m.), men ännu 1940 firades ett stort bröllop med middag och dans hemma i salen på Tottarp nr 1. I samma gård var 1944 en begravnings-

x/ Vid ett bröllop
1891 hos Ola
Håkansson i
Kabbarp nr 7 åt
man höllopsmid-
dagen i salen,
men dansen var
förlagd till
salen i brosten
Lars Håkssons
intilliggande
gård, Kabbarp
nr 10.

middag förlagd till hemmet, men då åt man i stugan, som var lättare att uppvärma. Gården blev såld 1945 och samtidigt skingrades den gamla möbleringen i alla rummen. Det kan tilläggas att till bröllopet 1940 blev salen nytapetserad.

Efter middagen vid begravningar satt gärna männen för sig själva och rökade och pratade.

Tillfälliga gäster om sommaren kunde få ligga i en säng eller soffa i salen, men de kunde också logera i kammaren eller på ett ovanrum, om sådant fanns, men detta var i äldre tid ovanligt och tillhör egentligen endast några boningslängor med frontespis, byggda fr.o.m. 1870-talet.

Salen kunde i senare hälften av 1800-talet användas som vigselrum, men på åtskilliga bjudningskort till bröllop i Tottarps socken på 1890-talet angives vigseln vara förlagd till kyrkan. Det kan bero på en växande känsla för kyrkans helgd, men också därpå att man ville ha salen ledig efter vigseln och strax färdig för bröllopsmåltiden.

Då husförhör voro förlagda till hemmen, förrättades de i stugan och icke i salen. På 1870-talet förlades de till skolan eller kyrkan, och på 1890-talet upphörde de.

På "ettehýstana" kunde salen användas som förvaringsrum för äpplen, som lades på tidningar på golvet.

Andra finrum. Kammaren (i äldre tid "kammersed") var det rum i boningslängan, som tidigast inreddes till finrum. I en gammal släktgård, Kabbarp nr 10, uppgives att kammaren mellan "stuan" och "sommарstuan" ännu i mitten av 1800-talet användes som spiskammare, och att man skulle gå igenom stugan för var gång man skulle hämta matvaror till köket eller tvärt om. Senare förlades spiskammaren i nära anslutning till köket i andra änden av längan. Tidpunkten för kammarens förvandling till finrum ligger dock så långt tillbaka, att inga närmare detaljer kunna omtalas, jag vill dock hänvisa till Elin Thunells skrift "Livet på Kabbarp 1 & 6 1814-64", där det framgår att redan på 1840-talet kammaren var ett finrum, där besökande mottogos.

Kammaren var vanligtvis möblerad med en soffa, ett bord och några stolar, en "pulpet" (sekretär) eller "chefanjé" eller en byrå. Emot sekelskiftet tillkom hos yngre bönder ett skrivbord. Om bokhylla (båghyll) fanns, kunde den ha sin plats i kammaren. Likaså kunde barometern vara upphängd där.

Det rum, som sist inreddes till finrum, var stugan. Hos yngre bönder emot slutet av 1800-talet kunde den förändring en ske, att långbordet och bänkarna blevo borttagna och ersatta med ett "klaffabor" vid fönstren emot gården eller med ett fyrkantigt bord mitt på golvet. Efter 1900-talets ingång blev det allt vanligare att stugan blev försedd med ett matrumsmöblemang av standardtyp (av ek eller i ekimitation) med fyrkantigt bord med stolar omkring, buffé, serveringsbord. Därmed följde också att man inte nändes använda stugan för måltider i vardagslag, även om man satt där om kvällarna.

Då jag 1916 såsom skolyngling gick igenom hela socknen en gång med en lista för någon slags insamling för välgörande ändamål, kunde jag konstatera, att av socknens omkring 60 gårdar den gamla inredningen i stugan med det långa bordet, "bagborsbänk" och "borämbesbänk" m.m. var bibehållen på 10 ställen, mest i gamla släktgårdar. Sedan dessa ha ytterligare förändringar skett, så att denna gamla inredning f.n. (1959) endast finns i 3 gårdar i socknen, varav en i en boningslänga i Tirup (Anders Svenssons sterbhus) som nu står obebodd och där inredningen snart torde komma att skingras.

Efterhand som stugan blev ett halvvägs paradrum använde man för de dagliga måltiderna ett mindre rum invid köket och på senaste tid också själva köket, en sed som tidigare varit okänd.

Orsaker till salens tillkomst m.m.

Att man skaffade sal eller rättare sagt inredde sommarstuan till sal (paradrum) torde närmast bero på att det var en modeföreteelse. Vid sina tillfällen, men inte alltid stod salens inredande i samband med nybyggnad av boningslänga, men lika vanligt var att salen inreddes i kvarstående gamla längor. Någon särskild högkonjunktur, som föranledde nybyggnad av boningslängor, torde man inte kunna räkna med, eftersom nya boningslängor blivit byggda i alla decennier sedan 1840-talet. Vid tiden för enskiftet, som i socknen genomfördes under tiden 1803-1816 (Tottarps by 1803, där bara 1 gård blev utflyttad, Djurslöv by 1806, Kabbarp 1812 och Tirup 1816) fingo de gårdar, som var bäst bebyggda, ligga kvar i byarna. Men redan på 1840-talet förekommer nybyggnad av boningslängor i sådana kvarliggande gårdar (t.ex. Kabbarp 11, norra delen, 1848, riven 1939). Av utflyttaregårdarna (udbrydninjställen) fick en del så välbyggda

Hj. Jh. boningslängor i L. Länshuset III: 2: s. 94-95.

boningslängor, att de kvarstodo långt in på 1900-talet (en sådan boningslänga i en utflyttaregård, som ännu är i gott skick finns å Kabbarp 3, nuv. ägare John Gräntz). Men andra byggdes mindre solidt, av gammalt virke eller för hastigt, och voro redan kring mitten av 1800-talet uttjänta. Således byggdes redan 1847 en ny boningslänga hos Per Olsson å Kabbarp nr 3, nuv. ägare hans sonson Arthur Persson, och 1858 byggde Nils Larsson å Kabbarp 1 & 6 en ny boningslänga i st.f. den gamla, som var byggd vid utflyttningen 1814 (Se vidare Elin Thunell: Livet på Kabbarp 1 & 6 1814-64). Andra årtal för tillkomsten av nya boningslängor äro t.ex. 1863 (Tottarp 1), 1868 (Kabbarp 7 - interiören helt om-disponerad sedan gården på 1950-talet övertogs av en lantmannaskola), 1879 (Tottarp 4 - se nedan), 1888 (Kabbarp 4 eller Fridhem), 1890-talet (Nils Andersson, Djurslöv 7) och 1904 (Nils Hansson, Kabbarp 2 eller Framnäs). - Ett tillvägagångssätt var också, att utan att direkt nybyggnad

19. 6.

skedde, "sätta om" väggarna, vilket tillgick så, att man succesivt stöttade under bjälkar och takresning och tog ner gamla dåliga korsvirkesväggar och murade upp väggarna på nytt av tegel. En sådan boningslänga, som blev ombyggd 1871 (urspr. byggd c:a 1808) finns å domkyrko hemmanet Djurslöv nr 7, innehavare Sven Gunnar Håkansson.

De som först inredde sal voro storbönder. Förebilderna torde vara hämtade ifrån "ståndspersoner" i omgivningen såsom präster och länsmän. Däremot kan lanthandlarna icke anses ha verkat tongivande, då de bebodde små hus och tillhörde, åtminstone här på orten, de små i samhället under förra århundradet, närmast jämställda med husmans- eller småbrukarebefolkningen.

På 1870-talet var det vanligt att hela familjen, särskilt på vintertiden, hade sina liggplatser i "stuan"; dock förekom den seden, att "pågana" ifrån 8 å 9 års ålder inte längre fingo ligga i stuan, men blevo ålagda att ligga i drängkammaren. Likaså kunde vuxna döttrar om sommariden

ligga i "kammersed" eller i "sommarsstuan".

I ett av mig känt fall, där det fanns tre vuxna hemma-
varande barn, hade de egna rum redan i början av 1900-talet.
Sonen bodde i ett rum invid förstugan, kallat "fåsstekammaren"
och döttrarna på ett ovanrum i frontespisen, men endast under
sommарhalvåret, eftersom detta rum saknade eldstad. Om vin-
tern låg de i stugan. Det var på Tottarp nr 4. Jag övergår nu
till att närmare redogöra för bostadsskicket i denna gård,
som jag närmare känner.

T o t t a r p nr 4.

Denna gård var en av dem som blev kvarliggande i byn vid
enskiftet. Där fanns ännu på 1870-talet en mycket ålderdom-
lig boningslänga, som var förlagd vid gårdens södra sida.
Gården tillhörde samma släkt från 1756 till 1945. Ägaren vid
övergången till 1800-talet var riksdagsmannen Per Nilsson,
son till Nils Åkesson, som förvärvade den 1756. Per Nilsson
efterträddes 1817 av svärsonen Anders Nilsson, f. i S. Sandby
1788, som också blev riksdagsman i bondeståndet (död 1858).

Anders Nilssons äldsta dotter, Hanna Andersdotter, f. 1821, blev 1845 gift med Pål Nilsson från Särslöv. (f. 1816, d. 1883.) De voro innehavare av gården till Pål Nilssons bortgång. Hans änka, Hanna Pål Nils', levde ända till 1917. Efter Pål Nilssons död köptes hemmanet av svärsonen Jöns Jönsson (1848-1924), som sedan 1871 var gift med Sissa Pålsson och hittills haft ett ställe i Lilla Uppåkra. De flyttade 1884 till gården i Tottarp. Mor Pål Nils', som av tjänstefolk och grannar alltid benämndes "mårmmor", bodde kvar i gården till sin bortgång 1917. Mor Jöns Jöns' gick bort 1936, och 1945 såldes gården av de då levande arvingarna, sonen Anders Hjalmar Jönsson och dottern fru Anna Paulina Holmström, f. Jönsson.

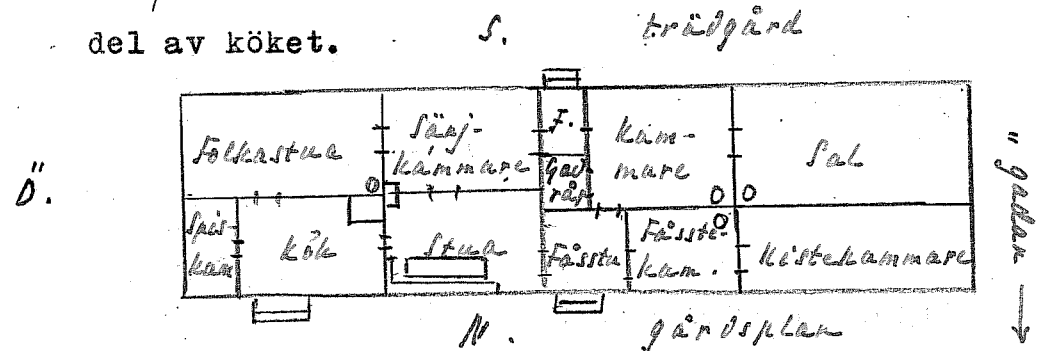
Den gamla boningslängan, som revs 1879 i Pål Nilssons tid, stod på samma plats som den nya, som byggdes detta år. Det torde icke ha varit några gynnsamma konjunktioner, som voro orsaken till nybyggnaden, ty efter vad som Jöns Jönsson

uppgav, besvärades egendomen länge av ett lån, som var taget i samband med nybyggnaden.

Den gamla boningslängan var av korsvirke med rödfärgat korsvirke och vitkalkade väggar. Den hade "sommарstuan" förlagd i öster och köksavdelningen med "stersed", "den bäste spiskammaren" och "värdes-spiskammaren" m.m. förlagda i väster och "stuan" i mitten, som skildes från sommarstuan genom "kammersed". Att man kunde bygga nytt på samma plats där den gamla längan stod och likväl kvarbo i denna till den nya var färdig gick så till, att man byggde i två omgångar. Först rev man den östra delen av den gamla längan, som innehöll bl.a. sommarstuan, och där byggde man den ena halvan av den nya, som innehöll kök och spiskammare, folkastua, sängkammare och stua. Under tiden hade man bott i den västra delen av den gamla, där bl.a. köksavdelningen var förlagd. Därpå flyttade man över i den nybyggda östra halvan av den nya längan och rev där-

på återstoden av den gamla längan, där den västra halvan av
nybyggnaden snart intog dess plats.

Den nya boningslängan på Tottarp nr 4 skilde sig från den gamla däri, att den var byggd av tegel och var högre och bredare och hade inga rum, som gingo tvärs över hela husets bredd. Den hade utåt trädgården (haven) symmetrisk anordning med en dörr på mitten och 4 fönster på varje sida. Över dörren var en "fonterspi'ss" med tre fönster. Taket var ifrån början av halm, men det blev kring sekelskiftet ersatt med papptak och ännu senare tegeltak. Längan kvarstår ännu under en nya ägare i stort sett oförändrad. Den enda större ändring, som skett, var att medan den gamla släkten ännu satt där, stugan blev något utvidgad emot öster på bekostnad av en del av köket.

Obs. Plan-
ritningen är
gjord efter
ögonsikte, och
ingen riktig
uppmätning.

Likheten med äldre byggnadsskick ligger däri att boningshuset fortfarande har längans form med köksavdelning i den ena änden och salen i den andra och stugan i mitten. Likaså däri att två ingångar finns från gården och en från trädgården. Vad som också skall omtalas är att i stugan bibehöll man anordningen med det långa bordet och "borämbesbänken" och "bagborsbänken" så länge familjen Jöns Jönsson kvarbodde, ävensom att sättugnen ifrån den gamla längan blev överflyttad i den nya. Den hade till möster S:t Göran och draken på sidorna och Simson och lejonet på mitten. I den nya längan var sättugnen placerad så, att den stod i en öppning mellan stugan och sängkammaren och uppvärmde dem båda. Likaså hade en dörr blivit överflyttad från den gamla längan, en dörr som blev placerad mellan köket och "folkastuan" och var dekorerad 1821 av en allmogemålare, som kallades Den hellie målaren.

Rumsfördelningen i den nybyggda längan från 1879 å Tottarp 4 var denna: i öster kök och spiskammare och i jämbredd därmed "folkastua" emot trädgårdssidan. Till köket var direkt ingång från gården, där ena dörrhalvan "haldåror" och den andra "långdår". Därefter "stuan" emot gårdssidan och i jämbredd med stuan Sängkammaren emot trädgårdssidan. Därpå följde "fåsstun" emot gårds- sidan och i jämbredd med denna en förstuga emot träd- gården. Invid "fåsstun" var emot gårdssidan den s.k. fåsstekammaren och i jämbredd därmed kammaren emot träd- gårdssidan. I längans västra ände var emot söder (d.v.s. trädgården) salen med två fönster i söder och två i väster och i jämbredd med salen kistekammaren, som var ett smalt rum emot gårdssidan.

Ehuru två riksdagsmän varit ägare av gården skilde sig icke gårdsfolket redan i riksdagsmännens tid från den övriga befolkningen i seder och levnadssätt. Riks-

*Ann.
Bygghus med
bagaron och
bagastua, varo
förlagda till
en sidolänga,
som var byggd
1860.*

dagsmannen Anders Nilssons barn, som voro födda under tiden 1818-1836, fingo ingen annan undervisning än den som kom andra allmogebarn till del. De talade ortens dialekt i mycket genuint skick, och som yngre voro de klädda i ortens allmogedräkter. De voro inte för fina för någon sorts arbete och deras levnadssätt var enkelt och strävsamt. Som ett exempel på riksdagsmannen Anders Nilssons frihet från ståndshögfärd kan nämnas, att han tillät en av sina döttrar att gifta sig med en husman.

Men en tradition ifrån riksdagsmannatiden torde vara den, att i denna gård husbondefolket intog sina måltider för sig själva, både i Pål Nilssons och Jöns Jönssons tid. Detta var annars inte vanligt ibland bönderna på orten.

I den 1879 byggda boningslängan minnes jag en del detaljer ifrån Jöns Jönssons tid. Vi ha nämnt att i "stuan" fanns fortfarande sådana ålderdomliga detaljer som långt bord med bänkar och sättugn. Vidare stod där en gammal

/h. sid. 8.

"pingasoffa", som var mor Jöns Jöns'liggplats. Där var också en gammal dalaklocka med inskriften A A S Mora. I folkstugan stod en lång bänk vid den östra gavelväggen och framför denna ett långt bord. Vid den tiden jag minns var där en ryktare, två drängar och en piga som åt i folkstugan. I den andra änden av rummet bodde gamla-mormor. Där stod en säng med gavlen på långsidan och över sängen hängde en åminnelsetavla över hennes avlidne man Pål Nilsson. Den var antagligen färdigköpt, med namn och årtal samt en psalmvers tillskrivna. "Åminnelse öfver Åboen Pål Nilsson född i Särslöv den 8 mars 1816 död i Tottarp den 11 mars 1883." Psalmversen var tagen ur psalmen 461 : "Så vill jag innan det blir natt och hvilans bädd tillagas etc. - Vidare fanns där för mormors räkning en "armastol" och ett bord vid fönstret och ett skåp m.m. - På mormors äldre dagar, omkring 1913, blev en brädvägg uppsatt, som delade rummet i två delar, så att hon kunde få mera avskildhet och ro.

Över soffan
hängde en lång
bänkhylla med 1
fack.

I "sänjkammaren" stod en säng för Jöns Jönsson, också denna med gaveln på långsidan, och över sängen hängde en ått-kantig väggklocka av det slag som importerades ifrån Amerika på 1860-talet. Vidare fanns där en "chefanjé" mellan fönstren, en soffa uppåt sättugnen och vad som annars var ovanligt - en "kammód" .(Annars skedde tvättningen vanligtvis vid vasken i köket). - Fåsstkammaren t.h. om förstugan, som beboddes av sonen Anders, hade en mycket ålderdomlig klocka, som var tillverkad i slutet av 1700-talet av Nils Andersson i Sandby och var medförd av hans son Anders Nilsson. Den bestod nedtill av en byrå, som var blåmålad och var i två avsatser. Övantill var den vitmålade klockan med rund hätta. Den gick med lod, och loden gick ner bakom byrålådorna. Dess motstycke är mycket sällan funnet. Bakom fåsstekammaren var kistekammaren. Där stod tre kistor och kanske ett skåp. Vidare förvarades där en del gamla böcker. *Vid dödsfall användes kistekammaren som likrum. Där den döde sto ligger i en blick begravningsvagn, senast vid mor Jöns Jöns' fränfälle 1936.*

I kammaren, som vette utåt trädgården och skildes från sängkammaren genom en liten farstu, stod soffa, bord och stolar, ett piano och ett skrivbord, som användes av döttrarna. De voro födda på 80-talet (Anna Paulina och Selma) och deras ungdomstid inföll i början av 1900-talet med sådana nyheter som skrivbord och piano.

Vi komma så slutligen till salen. Där stod vid en vägg en lång soffa. Mitt på golvet stod ett runt bord. Stolarna voro stoppade och hade ryggstöd, som liknade en ögla. Dessa stolar blevo alltid utlånade till Tottarps kyrka, då där var konfirmation, då "leseglyttana" (konfirmanderna) skulle sitta på dem under konfirmationäkten. Vidare fanns i salen ett spegelbord i empirestil och över detta en fyrkantig spegel

med förgylld ram (möjligen härstammande från riksdagsmannen Per Nilssons tid.) - Då äldsta dottern Anna Paulina Jönsson gifte sig med min morbror, redaktör C.T. Holmström, den 30 december 1911, skedde vigseln i Tottarps kyrka. Däri-

*Angående tak-
målningen i
salen. se s. (31).*

från gick man till bröllopgården, men brudparet åkte i en hästdroska, som var lånad ifrån Kronetorps gård i Burlöv. Bröllopsmåltiden var förlagd till salen. Där var dukat på tre långa bord i hästskoform. Man satt dels på husets egna stolar, dels på en del för tillfället lånade. Bröllopsmåltiden bestod om jag minns rätt av soppa, en fiskrätt (kokt lax?) kyckling och glace med "spiddekaga". Sedan måltiden var fullbordad och man druckit kaffe i de övriga rummen, blev salen utrymd (opprimd), så att där blev plats för att dansa. Pianot var då placerat i ett hörn av salen. Där fanns ingen lejd musik, men flera av gästerna voro spelkunniga och skiftades till att spela dansmusiken. Bl.a. kommer jag i håg att där dansades en gammaldags kadrill, där också de äldre deltog. - Ehuru denna bröllopsfest inte torde vara märklig genom ålderdomliga bröllopsseder o.d. drar jag likväl denna episod fram från en tid, då det var regel att ibland bondebefolkningen bröllopen voro förlagda hemma i gården, då salen tedde sig särskilt festlig.

På kvällen kom
ungdom ifrån
grannskapet och
sökte brudparet
fram, och brud-
paret vilade sig
på på gäst-
trappan.

Vid det ovannämnda bröllopet beundrade gästerna särskilt de vackra takmålningarna i salen. De voro utförda omkring 1890 av en kusin till mor Jöns Jöns', dekorationsmålaren Anders Forsdahl (f. i Åkarp 1864)[†] och föreställde änglafigurer och blomsterstycken. De finnas ännu då detta skrives i behåll, sedan gården övergått i andra händer (ägare sedan 1945 är Nils Andersson). Densamme Anders Forsdahl har också omkring 1890 utfört takmålningar i salen hos Lars Pedersen å Tottarp nr 5, nuv. ägare Gustaf Nilssons sterbhus, som också äro bibehållna.

Salen i Jöns Jönssons gård i Tottarp användes för begravningsmåltiden vid mor Pål Nils' (gamla-mormors) begravning 1917 och vid Jöns Jönssons begravning 1924. Vid den sista större högtiden medan den gamla släkten satt kvar i gården, då mor Jöns Jöns' begravdes 1936, intogs begravningsmiddagen i stugan, som nu var något utvidgad på bekostnad av en del av köket. Denna begravning var den sista på landsbygden jag erinrar mig, då man samlades i sorgehuset redan före jordfästningen till kaffe. Nästa gång en medlem av huset gick bort, då Selma Jönsson begravdes 1940, var måltiden förlagd till Industri-restauranten i Lund.

*† sedan
bosatt i Malmö.*